

minőségében az írói biográfia követelményei szemszögéből nézve szorulna bírálatra. Nem indokolatlan megközelítésről, kísérletről, „előtanulmány”-ról beszélni, hiszen a szerző által elgondolt feladat rendkívül összetett műhelymunkát igényel.

Átmenetileg jobban beválna előtanulmánynak egy szép, de nehéz írói munka elvégzéséhez, egy regényes Mikes-életrajz megírásához. Egy modern, régóta hiányzó életregény hivatott mesterére találna Veress Dániel személyében. Friss, izés, fordulatatos stílusa, kisebb modoros elemektől eltekintve, módos és „kellemetes” nyelvi formába öltöztethetné zágoni Mikes Kelemen — mindmáig hiányzó — korszerűen megírandó életrajzát. Egy jól kimunkált, Mikes hazai és külországi életútja minden állomására egyaránt s elmélyülten kiterjedő regényes írói életrajz régi adósságot törlesztene, benne Rákóczi és Mikes, a kuruc fejedelem és kamarása udvari-alattvalói, emberi-írói kapcsolatának hiteles érvényű megrajzolásával. Erre a közelgő Rákóczi-évforduló, a Rákóczi-szabadságharc és emigráció történeti és irodalmi szempontú kutatásának föllendülése nemcsak időszerű nemes írói feladatot, hanem megfelelő ünnepi alkalmat is szolgáltatna. (*Dacia*, 1972.)

HOPP LAJOS

Szent-Györgyi Albert: És most?! (What Next?!)

És most mi a teendő? Most, hogy nagyjából ismerjük a veszélyeket, amik az emberiséget s a földet fenyegetik — kérdezték Szent-Györgyitől előbbi könyve, *Az örült majom* elolvasása után fiatal amerikai diákok, akiknek a könyvet írta s akikkel megvitatta tartalmát. Erre a kérdésre keres feleletet ez a könyv, mely az előbbihez hasonlóan, az Egyesült Államok ifjúságához szól. Amerikai fiatalokhoz, ámde általános érvénnyel, kivált ami a könyv kórjelző, diagnosztikus megállapításait illeti.

Először is megismétli *Az örült majom* legfontosabb eredményét: a tudomány gyors fejlődése s nagymértékű gyakorlati alkalmazása által a világ egészen új, minden eddigőtől merőben különböző korszak küszöbére érkezett. Ezt persze sokan megállapították már, de a folyamatot mindig különféle tudományos és társadalmi fejlődések gyorsuló trendjeibe ágyazták, és ezáltal elmosták a változás ugrásszerűségét. Szent-Györgyi viszont épp ezt hangsúlyozza: „A korábbi korszakoknak — írja — évszázadokra volt szükségük ahhoz, hogy megformálódjanak. Ez az utolsó 1945. augusztus 6-án de. 8 óra 15 perckor kezdődött. Egy nagy robbanással indult, a hiroszimai bomba katasztrófájával.” Ez a perc jelzi a hihetetlenül megnőtt technikai lehetőségek, a „kozmoteknika” korszakát, mely oly hirtelenül s váratlanul tört az emberiségre, hogy szegény fajunknak nem maradt ideje az alkalmazkodásra. A hirtelen kezdet valósággal két részre szakította az emberiséget: „... azokra, akik még a prekozmius korszakban születtek s nevelkedtek, s azokra, akik a bomba robbanása után, mely két részre tépte a családokat, »generációs szakadékot« teremtett: a szülők prekozmius, a gyerekek a kozmius korban élnek. Korunk politikai és társadalmi zavarai jórészt annak is tulajdoníthatók, hogy vezetőink csaknem kivétel nélkül a prekozmius korszakból származnak. Elméjüket az elmúlt korszak törvényei és érzései tartják fogva; módszereik beválhattak saját korukban, de csak bajt hozhatnak ránk napjainkban.” Mert hogyan vezethet az, aki az új világnak még az elemeit is képtelen megérteni; a közlekedés-, híradás- és pusztítástechnika által picit golyóbbissá zsugorított földünkön úgy viselkedik, mint amikor még hangmérők által irányított ágyúkból lövöldöztek egymásra néhány kilométernyi távolságból. „Azt hiszik, hogy kétszer annyi bomba birtokában kétszer olyan erősek, pedig csak kétszer olyan közel állanak a pusztuláshoz”. De még a saját standardjaik sze-

rint is, vajon mi értelme lehet annak, hogy évenként sok milliárd dollárt költsenek a pusztítópotencia növelésére, mikor már ma is a föld minden egyes lakosára 15 tonna trinitrotoluollal egyenértékű robbanóerő jut, és az Egyesült Államok rakéta-hadserege a föld minden egyes polgárát tízszer el tudja pusztítani? S hozzávéve, hogy a Szovjetunió sem maradhat el mögötte, ma mindnyájunk feje fölött legalább húsz halál lóg. Húsz gyilkos halál. Pedig egynél többször senkit se lehet megölni. Ez a „fölös ölés”, az „overkill” a prekozmius korból származó vezetők egyetlen válasza a kozmikus kor új, nagy követelményeire. „Itt állunk kezünkben ezekkel a fegyverekkel s szívünkben kicsinyes nemzeti féltékenykedésekkel, gyűlölettel, bizalmatlanságokkal s uralomvágyakkal. Ha életben akarunk maradni, nem elég lemondani ezekről a fegyverekről; el kell felejtünk nyomorult nacionalizmusainkat is az emberi szolidaritás kedvéért, s az erőszakot tisztességgel és egyenlőséggel kell felváltuk.” Vagy az erőszak s következőképpen a háború csakugyan az ember „alaptermészetéhez” tartozna, mint annyian s annyiszor állították? Aljas hazugság, s merő biológiai képtelenség, hangsúlyozza nyomatékosan a *biológus* Szent-Györgyi. Hisz az ember legközelebbi rokonai, a majmok, félénk s egyáltalában nem támadó kedvű emlősök, s nem az az ember sem természetes körülmények között. „Félénk majmok vagyunk mi, s nem vérszomjas gyilkosok. De minden állat, a legszelídebb is, támad, ha sarokba szorítják. A hadsereg csellel farag belőlünk gyilkost; először katonai fegyelemnek vet alá, mely kiöli a személyiségünket, azután olyan heizetbe loval, melyben nincs más választásunk, mint ölni vagy megöletni, lőni vagy lelövetni. Sikeres módszer, néha túl sikeres.” Az alapjában békés emberiségből egy eredetileg kicsiny töredék, egy erőszakos „szubkultúra”, a hadsereg veszedelmes fenevadat farag. S ha továbbra is a katonákra bízuk a döntést, elkerülhetetlen a közeli katasztrófa.

Naiv ábránd, hogy épp a pusztítóerő félelmetes nagysága fog visszariasztani alkalmazásától. Ellenkezőleg, a vietnami háború, Amerika történetének eme legnagyobb szége mutatja, micsoda esztelen és céltalan pusztításra képes a katonai mentalitás, a prekozmius-korszak szörnyű gondolkozási csökevénye. S a brutális pusztítás egyáltalában nemcsak Vietnambot sújtja. Az amerikai népet is, hisz minden adódollárból 64,8 cent közvetlenül katonai kiadásokra fordítódik. További 18,2 centet emészt meg a szövetségi adminisztráció, s így csupán 17 cent marad emberi szükségletekre. „Hatalmas katonai gépezetünk rabszolgáivá váltunk. A fegyvergyártás a legjobb üzlet. A költségvetésből 80 milliárd dollárt kap a Pentagon. Az elnök — infláció elleni védekezés ürügyén — megvétóz viszonylag csekély egészségügyi és köznevelési összegeket, de milliárdokat suvaszt a fegyverkezésre.”

„Mi a kiút, ha van egyáltalán? Az első lépés: a kormány eltakarítása az útból, a halálkereskedők és idejétmúlt héják elűzése. S azután barátainkká kell tegyük mostani »ellenségeinket«. Az ifjúság rég befejezhette volna a vietnami háborút, ha összetép minden behívócédulát; és mindenkit, aki engedelmeskedik a behívónak, az emberiség ellenségének tekint.”

Egy „agg” tudós „naiv” elképzelése? Csakhogy Szent-Györgyi napnál világosabb érveléssel bizonyítja ám, hogy az amerikai alkotmányban igenis megvan, s reális egy efféle megoldás lehetősége. Reális, de igen nehezen realizálható. Mert választók millióit kell meggyőzni ahhoz, hogy a lehetőség megvalósuljon. És a „prekozmius” korszakban fölnőtt, vagy azt a régi mentalitást elfogadó választókat sohasem fog sikerülni meggyőzni; ők a mindenkori héják igazi vastartaléka. A „héják” uralmához ugyanis kellenek a „galambok”, akik uralomra juttatják s szolgálják őket, s akik a „fogyasztás” és a csökkenő munkahét „boldogságát” kapják „hűségükért” cserébe, s „védelmet” egy csomó kitalált veszedelemtől: négerektől, kommunizmustól, szovjet rakétarendszerektől, Kínától, vietnamiaktól. Az amerikai nép a vietnami háború szörnyű példáján tapasztalhatja, mibe kerül neki — a szenvedéseket s az Egyesült Államok szegényét nem is számítva — ez a „védelem”. Megtanulhatta, hogy „a hatalomra jutás képessége és a jó vezetés képessége ma kölcsönösen kizárja egymást”. Ezen kell elsősorban változtatni. S ez a nehéz, mert a jelenlegi vezetők

ügyesen csalétekként használják a jólétet, amit nem ők teremtettek, de ravaszul bitorolnak. A jólétet, az éhség és a nyomor hiányát, ami tömegmérétekben még nagyon új jelenség.

Az ember, a csupas majom, „évmilliókig igen nehezen tengette életét, s keményen kellett küzdiön, hogy melegen tartsa s etesse testét. Csak legutóbb tanította meg rá a tudomány, hogyan kell termelni munka nélkül. S ez a bőség most még annyira új, hogy értelmetlenül habzsoljuk, pusztítva pótolhatatlan készleteinket, hulladékaikkal szennyezve be a világot. S közben teljeseen kimerülünk a sok fogyasztásban s termelésben”.

De az automatizáció előbb-utóbb akkora bőséget teremt oly kevés munkával, hogy az anyagi javak nem használhatók többé csalétekként; nem használhatók részben — ezt mutatja többek között az ifjúság hippilázadása — már ma sem. S a prekozmius kor gondolatvilágában élő vezetők elképzelni sem tudnak más megoldást, mint hogy fegyverkezésre és háborúkra herdálják el a „fölsöleget”. Nem azért, mert szükségképpen elvetemült és gonosz emberek. Egyszerűen régi emberek, akik el sem tudnak képzelni más választat.

„Keresztúthoz érkeztünk, s most választanunk kell, melyiken induljunk. Követ-hetjük, katonai és katonailag tájékozódó vezetőség alatt a jelenlegi utunkat. Folytathatjuk a világ átalakítását nagy kaszárnyává, a kaszárnyák minden jól ismert durvaságával, nagyképű álnokságával és könyörtelenségével; az uralkodás, kizsákmányolás és pusztítás világává.”

A másik út a tudás évezredek alatt összegyűlt kincseinek s a tudomány új, nagy eredményeinek hasznosítása az emberek — *minden egyes* ember — érdekében. Egy olyan világ megteremtése, ahol „mindenki egyenlő eséllyel indulhat tehetsége legjobb kifejtésére”. Ehhez azonban nemcsak a tudományok eddigénél is gyorsabb fejlődése s rengeteg új megbízható ismeret szükséges, hanem az erkölcsi értékek és normák teljes megváltozása is. A *Korunk* 1972/11. száma közöl néhány részletet Szent-Györgyi „tudományok társadalmi felelősségét vizsgáló, az emberiség sorskérdésein töprengő” írásából. Köztük azt a részt *Az örült majomból*, melyben a nagy biológus megmutatja, hogyan változtatta meg s humanizálta egyetlen generáció alatt két nagy tudományos felfedezés — a penicillin és a pirula — segítségével az ifjúság a szexuális erkölcsi normák egész régi embertelen, szemforgató rendszerét. S ha képes volt gyors és alapos változtatásra ezen az évezredes hagyományokkal terhelt területen, miért ne tehetné meg másutt is? „Az ifjúság megpróbálja helyettesíteni a szűk látókörű nacionalizmust az emberi szolidaritással, a háborút a békével. Ha valamiért, hát ezért imádkoznám, hogy ez sikerüljön nekik, hogy sohase adják meg magukat, tartsanak ki a fenyegetések és megtorlások ellenére.”

Sokféle szenvedésektől s félelmeiktől gyötört korunk lassan mintha kezdene megfeledkezni róla, hogy a világ legnagyobb fenyegetése még ma is a háború, és legnagyobb átka a háborúra készülő nacionalizmus-militarizmus. Szent-Györgyi mulhatatlan érdeme, hogy ismételten és szenvedélyesen figyelmeztet reá. „Vétkesek közt cinkos, aki néma” idézi új könyve jelszavaként Amerikában Babits Mihály — korparancsként is fölfogható — sorait. „Mi, amerikaiak” — írja mindig, hű fiaként fogadott hazájának, melynek ifjúságához szól. Mi azonban a saját szellemi fejlődését vázoló *Következtetések* nélkül is — amit közbevetőleg csaknem hiánytalanul megtalálhat az olvasó a *Korunk* említett számában — jóismerősként és angol nyelven is magyarul olvassuk az esszé szépen megfogalmazott gondolatait, hiszen az egész könyv, az emberiség sorskérdésein töprengő Szent-Györgyi egész működése szervesen illeszkedik abba a sorba, mely Adytól Radnótin, József Attilán, Sárközy Györgyön, Gaál Gáboron, Sántha Kálmánon, Fábry Zoltánon, Illyésen, Sütő András-son s társaikon keresztül napjainkig hirdeti — s példázza életével — a Babits-sorban megfogalmazott követelményt. (*New York, 1971, Philosophical Library*)

VEKERDI LÁSZLÓ